

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Факультет соціології

Кафедра соціальних структур та соціальних відносин

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Заступник декана

« »   2022 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
СОЦІОЛОГІЯ МОБІЛЬНОСТІ ТА МАРГІНАЛЬНОСТІ

для студентів

галузь знань 05 - соціальні та поведінкові науки
спеціальність 054 – соціологія
освітній рівень бакалавр
освітня програма Соціологія
вид дисципліни вибіркова

Форма навчання денна
Навчальний рік 20__/20__
Семестр 3
Кількість кредитів ECTS 4
Мова викладання, навчання та оцінювання українська
Форма заключного контролю залік

Викладач: _____

Пролонговано: на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__» 20__ р.
(підпис, ПІБ, дата)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__» 20__ р.
(підпис, ПІБ, дата)

Розробник(и):

Лариса АЗА, д. соц. н., професор кафедри соціальних структур та соціальних відносин,
Анна ТАЩЕНКО, к.соц.н., асистент кафедри соціальних структур та соціальних відносин

ЗАТВЕРДЖЕНО

Зав. кафедри соціальних структур та соціальних відносин

(підпис)

Олег МАЗУРИК

Протокол №   від « »   2022 р.

Схвалено науково - методичною комісією факультету соціології

Протокол від «29» липня 2022 року №8

Голова науково-методичної комісії _____

Тетяна ЧЕРВІНСЬКА

1. Мета дисципліни – сформувати знання про предмет, понятійний апарат, основні теоретичні напрямки соціологічного дослідження мобільності та маргінальності, розглянути її тенденції та наслідки в сучасних суспільствах.

2. Попередні вимоги до опанування або вибору навчальної дисципліни: знати специфіку соціологічного підходу до вивчення сучасного суспільства та його соціальних проблем.

3. Анотація навчальної дисципліни: навчальна дисципліна відноситься до вибіркового блоку «Соціальна аналітика». Вона спрямована на ознайомлення студентів з проблемами мобільності та маргінальності; особлива увага приділяється аналізу емпіричних досліджень мобільності та маргінальності, пов'язаної з відтворенням соціальної структури й нерівностей сучасного суспільства, розумінням стану та перспектив розвитку соціальних відносин, проблемою соціальної напруженості.

4. Завдання (навчальні цілі):

- опрацювання ключових результатів теоретичних та емпіричних досліджень мобільності та маргінальності в сучасних суспільствах;
- вивчення соціальних ефектів мобільності та маргінальності;
- коректна ідентифікація явищ мобільності та маргінальності в українському суспільстві.

Що спрямовано на формування наступних компетентностей:

- СК03. Здатність аналізувати соціальні зміни, що відбуваються в Україні та світі в цілому.
- СК16. Здатність аналізувати прояви соціокультурного розмаїття суспільства, причини і наслідки соціальних проблем, соціологічно обґрунтовувати способи їх регулювання.

5. Результати навчання за дисципліною:

Результат навчання (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація; 4. автономність та відповідальність)		Форми, методи і технології викладання і навчання	Методи оцінювання та пороговий критерій оцінювання	Відсоток у підсумковій оцінці з дисципліни
Код	Результат навчання			
1.1	Знати основні визначення мобільності та маргінальності	Лекції, практичні, самостійна робота	Усна відповідь, аналітичне завдання	20
1.2	Знати різновиди мобільності та маргінальності у сучасних суспільствах	Лекції, практичні, самостійна робота	Усна відповідь, завдання з самостійної роботи	20
2.1	Вміти визначати сутність соціальних ефектів мобільності та маргінальності у сучасних трансформаціях	Лекції, практичні, самостійна робота	Усна відповідь, аналітичне завдання, контрольна робота 1	20
2.2	Вміти виявляти й аналізувати тенденції та наслідки мобільності та маргінальності	Лекції, практичні, самостійна робота	Усна відповідь, аналітичне завдання	20
3.1	Демонструвати навички аргументованого представлення власної думки, компетентної та толерантної дискусії з опонентами.	Лекції, практичні, самостійна робота	Аналітичне завдання, завдання з самостійної роботи, контрольна робота 2	20

6. Співвідношення результатів навчання дисципліни із програмними результатами навчання

Результати навчання дисципліни (код)	1.1	1.2	2.1	2.2	3.1
Програмні результати навчання (назва)					
PH03. Застосовувати положення соціологічних теорій та концепцій до дослідження соціальних змін в Україні та світі	+	+			
PH20. Володіти навичками соціологічного аналізу соціальних проблем та соціологічного обґрунтування рішень їхнього регулювання.			+	+	+

7. Схема формування оцінки.

7.1. Форми оцінювання студентів:

- семестрове оцінювання:

1. усні відповіді: PH1.1, PH1.2, PH2.1, PH2.2 – максимум 36, мінімум 18 балів.
2. аналітичне завдання: PH1.1, PH2.1, PH2.2, PH3.1 – максимум 12, мінімум 9 балів.
3. завдання з самостійної роботи: PH1.2, PH3.1 – максимум 12, мінімум 9 балів.
4. контрольні роботи: PH1.3, PH3.1 – максимум 40, мінімум 24 бали (2 контрольні роботи по 20 максимальних або 12 мінімальних балів за кожну)

- підсумкове оцінювання: у формі заліку. Залік із дисципліни є накопичувальним і є сумою балів за всі види робіт упродовж семестру. Заліку як окремої форми роботи не передбачено.

7.2 Організація оцінювання:

1. Усні відповіді: протягом тем 1-8, бали накопичуються.
2. Аналітичне завдання: протягом тем 1-8.
3. Завдання з самостійної роботи: протягом тем 1-8.
4. Контрольна робота 1 виконується на практичному занятті після тем 1-4.
5. Контрольна робота 2 виконується на практичному занятті після тем 5-8.

7.3 Шкала відповідності оцінок

Зараховано / Passed	60-100
Не зараховано / Fail	0-59

8. Структура навчальної дисципліни. Тематичний план лекцій та практичних занять

№ п/п	Номер та назва теми	Кількість годин		
		лекцій	практичні	С/Р
1.	Визначення та види мобільності	4	4	8
2.	Соціологічні дослідження мобільності	4	4	8
3.	Мобільність, міграція, космополітизм	2	4	8
4.	Соціально-інституційний вимір мобільності	2	2	6
Контрольна робота 1			2	
5.	Маргінальна особистість: основні характеристики «культурного гібриду»	4	4	8
6.	Індивідуальна маргінальність	4	4	8
7.	Групова маргінальність	2	4	6
8.	Етнічне підприємництво: соціологічна постановка проблеми в українському контексті	4	2	10
Контрольна робота 2			2	
Всього		26	32	62

Загальний обсяг **120 год.** в тому числі:

Лекції – **26 год.**

Практичні – **32 год.**

Самостійна робота - **62 год.**

9. Рекомендовані джерела:

Основні:

- Кузьменко Т.М. Соціологія. Навчальний посібник. – К., 2010.
- Процеси соціальної мобільності в сучасному українському суспільстві: кол. моногр. / [Балакірева О.М., Серета Ю.В., Дмитрук Д.А. та ін.] ; за ред. канд. соціол. наук О.М.Балакіревої ; НАН України, ДУ "Ін-т екон. та прогнозув. НАН України". – К., 2014.
- Ципко С., Кріслата Х. «Нові маргінальні групи» у соціальній структурі сучасного суспільства: теоретичний аспект дослідження // Релігія та Соціум. – 2015. – №1-2 (17-18).
- Черниш Н. Й. Соціологія: підручник за рейтингово-модульною системою навчання. К.: Знання, 2009.

Додаткові:

- Аза Л. Етнорегіональний вимір потенційної трудової міграції в Україні / Л.Аза // Українське суспільство 1992-2009. Динаміка соціальних змін; за ред. В.Ворони, М.Шульги. – К.: Ін-тут соціології НАНУ, 2009. – С. 143-152.
- Бевзенко Л. Маргіналізація в перехідному суспільстві. Зв'язок із соціальним успіхом// Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2000. – № 3. – С. 170-172.
- Бутиліна О. Маргінальність як чинник виникнення соціальних проблем клієнтів // «СОСІОПРОСТІР: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи». 2018. № 7. С. 31-34.
- Бутиліна О.В. Специфіка маргінального стану молоді: шляхи подолання / О.В. Бутиліна // Соціологічні дослідження: зб. наукових праць/ Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля. – Луганськ: СНУ ім. В. Даля, 2006. — №6. — С. 73-80.
- Бутиліна, О. В. Маргінальна ситуація: структура та соціальні наслідки / О. В. Бутиліна // Український соціум. - 2012. - № 2(41). - С. 17-25.
- Всеукраїнське соціологічне дослідження «Українське суспільство та європейські цінності». Звіт за результатами соціологічного дослідження / Інститут Горшеніна у співпраці з Представництвом Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні та Білорусі. Київ. 58 с.

- Головаха Є. Українське суспільство: шляхи трансформації. Strategic Group Sofia. URL: <http://sg-sofia.com.ua/ukr-suspilstvo-slyahi-transformazii>
- Зубко Г. Ю. Маргінальність – загальнотеоретична характеристика / Г. Ю. Зубко // Право і безпека. – 2009. – № 5. – С. 191–193.
- Консолідація українського суспільства: шляхи, виклики, перспективи. Інформаційно-аналітичні матеріали до Фахової дискусії / Центр Разумкова за підтримки програми “Matra” МЗС Нідерландів та Фонду Конрада Аденауера. Київ, 16 грудня 2016 р. 100 с.
- Маргіналізація населення України : кол. моногр. / [за ред. В.В.Онїкієнка]. – К. : НЦ ЗПІ НАН і Мінпраці України, 1997. – 191 с.
- Мацко І. Соціальна мобільність та імобільність: визначення понять та традиція вивчення / І.Мацко // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: збірник наукових праць. – Харків, 2008. – С. 123-125.
- Оксамитна С. Інституційне середовище відтворення соціальної нерівності / С.Оксамитна // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. - 2010. - № 3. – С. 4-28.
- Прибиткова І. Ми – не маргінали, маргінали – не ми? / І. Прибиткова // Філософська і соціологічна думка. – 1988. – №11/12. – С. 70–86.
- Сорокин П.А. Социальная мобильность /П.А.Сорокин; пер. с англ. М.В.Соколовой; под общей ред. В.В.Сапова. –М.: Academia LVS, 2005. – 588 с.
- Стан сингулярності: соціальні структури, ситуації, повсякденні практики / С. Макеєв, С. Оксамитна, А. Домаранська, О. Іванов, Т. Костюченко, Л. Малиш, Т. Марценюк, С. Стукало ; за ред. С. Макеєва і С. Оксамитної. К. : НаУКМА, 2017. 180 с.
- Субкультурна варіативність українського соціуму / за ред.Н. Костенко, А. Ручки. Київ: ІС НАН України, 2010. 288 с.
- Шестаковський О. П., Білоус Є. В. Базові культурні особливості українського суспільства і можливості їх використання для соціально-економічного розвитку: наукова доповідь / За ред. О. М. Балакіревої; НАН України, ДУ "Ін-т екон. та прогнозув. НАН України". К., 2015. 36 с.
- Andrews D. More inequality, less social mobility / D. Andrews // Applied Economics Letters. – 2009. – No. 16/ - P. 1489-1492.
- Bauman Z. 2006: Liquid Times: Living in an Age of Uncertainty. Cambridge: Polity.
- Breen R. Conclusions / R. Breen // Social Mobility in Europe. – New York: Oxford University Press, 2004. - P. 383-410.
- Focus on Welcome Culture / Nationwide programme „Integration through Qualification (IQ)“. clavis magazine, 03-04/2018. 28 p.
- G. Germani. Marginality. New Brunswick (N.J.): Transaction books, 1980.
- Giddens A. The Third Way. The Renewal of Social Democracy. Polity Press, 1988.
- Levine, D. N. Simmel at a Distance: On the History and Systematics of the Sociology of the Stranger// Sociological Focus, 1977, vol. 10: 15-29.
- Loic J. D. Wacquant. The Rise of Advanced Marginality: Notes on its Nature and Implications// Acta Sociologica, 1996, v. 39, pp. 121-139.
- Park R.E. Human Migration and Marginal Man // American Journal of Sociology. — 1928. — Vol. 33. — № 6.— R. 882—893.
- Robert E. Park. On Social Control and Collective Behaviour. Phoenix Books, 1967.
- Said E. Intellectual Exile: Expatriates and Marginals // The Edward Said Reader/ Ed. By M. Bayoumi and A.Rubin. L.: Granta Books, 2001.

Додаткові ресурси:

Збірник наукових праць «Українське суспільство: моніторинг соціальних змін» <https://i-soc.com.ua/ua/edition/ukrainske-suspilstvo/issues/>